

POSTANOWIENIE

Dnia 8 kwietnia 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Wojciech Katner

SSN Marta Romańska

w sprawie z powództwa Heleny M. i Stanisława M.

przeciwko Gminie K.

o ustalenie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 8 kwietnia 2011 r.,

skargi kasacyjnej powodów

od postanowienia Sądu Apelacyjnego

z dnia 24 lutego 2010 r.,

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 20 listopada 2009 r. oddalił powództwo Heleny i Stanisława małżonków M. skierowane przeciwko Gminie K. o ustalenie, że powodom przysługuje „wyłączna własność” działek położonych w K., oznaczonych w ewidencji gruntów numerami 257/2, 257/3, 257/4, 257/5, 257/6, dla których prowadzona jest księga wieczysta nr [...].

Sąd ten stwierdził, że właściwą drogą do rozstrzygnięcia istniejącego między stronami sporu jest powództwo o uzgodnienie stanu prawnego księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Możliwość zgłoszenia takiego powództwa stwarza podstawę do uznania, że powodowie nie mają interesu prawnego do wytoczenia powództwa o ustalenie prawa na podstawie art.189 k.p.c., z tego więc względu podlegało ono oddaleniu.

Po rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji powodów Sąd Apelacyjny postanowieniem z dnia 24 lutego 2010 r. uchylił wyrok Sądu Okręgowego i odrzucił pozew na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., uznając, że powodowie w istocie zgłosili takie samo roszczenie, jak w sprawie I C 7/07, w której Sąd Rejonowy prawomocnym wyrokiem oddalił powództwo Heleny i Stanisława małż. M. wytoczone przeciwko Gminie K. oraz Józefowi i Janinie małżonkom M. o uzgodnienie stanu prawnego księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym w odniesieniu do działek nr 257/2, 257/3, 257/4 oraz 257/6.

Skarga kasacyjna powodów oparta została na podstawie naruszenia prawa materialnego – art. 189 k.p.c. oraz art. 10 ustawy z dnia 16 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, dalej – „u.k.w.h.” (tekst jedn.: Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz.1361 ze zm.) przez błędne uznanie, że powództwa wytoczone na podstawie tych przepisów są tożsame, a także naruszenia prawa procesowego – art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. przez jego zastosowanie oraz art. 378 § 1 i art. 382 k.p.c. przez nierozpoznanie wszystkich zarzutów podniesionych w apelacji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wobec tego, że w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia, które opublikowane zostało w elektronicznym systemie informacji prawnej (LEX

nr 628173), zawarte są – podobnie jak w tezie tej publikacji – stwierdzenia „o niedopuszczalności drogi sądowej powództwa”, należy wyraźnie podkreślić, że Sąd Apelacyjny odrzucił pozew – notabene bezzasadnie – nie ze względu na niedopuszczalność drogi sądowej, lecz z powodu uznania, że sprawa została wcześniej prawomocnie osądzona (*res iudicata*). Rozważania Sądu Apelacyjnego dotyczące „niedopuszczalności drogi sądowej powództwa” dają się zatem wytłumaczyć tylko przez uznanie, że, pisząc w ten sposób Sąd ten miał na myśli brak podstaw do merytorycznego rozpoznania roszczenia powodów, nie zaś brak możliwości jego rozpoznania na drodze sądowej. Nie budzi wątpliwości, że sprawa, której przedmiotem jest roszczenie zgłoszone przez powodów, jest sprawą cywilną w rozumieniu art.1 k.p.c. i należy do drogi sądowej.

Dokonanie oceny zarzutów powołanych w skardze kasacyjnej wymaga przede wszystkim wyjaśnienia charakteru powództw przewidzianych w art.189 k.p.c. oraz art.10 u.k.w.h., zwłaszcza, że powództwo przewidziane w drugim z wymienionych przepisów nie jest jednakowo kwalifikowane zarówno w doktrynie, jak i w judykaturze, a podjęta przez Sąd Najwyższy w składzie siedmiu sędziów uchwała z dnia 15 marca 2006 r., III CZP 106/05 (OSNC 2006, nr 10, poz.160), której uzasadnienie poświęcone jest także tej kwestii, nie usunęła – na co wskazuje zaskarżone postanowienie – nieporozumień, jakie powstają przy ocenie tego powództwa.

Wyrażane są zapatrywania, że powództwo, o którym mowa w art.10 u.k.w.h. jest albo szczególnym rodzajem powództwa o ustalenie prawa, albo powództwem służącym zaspokojeniu roszczenia typu rzeczowego (*actio in rem*), za pomocą którego powód domaga się nie tylko ustalenia istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub przysługującego mu prawa, lecz także wydania orzeczenia zastępującego oświadczenie woli osoby błędnie wpisanej do księgi wieczystej. Pierwszy z wymienionych poglądów znalazł wyraz w uzasadnieniach wyroków Sądu Najwyższego z dnia 10 października 1985 r., II CR 281/85 (OSNCP 1986, nr 7-8, poz. 125), z dnia 23 grudnia 1988 r., III CRN 434/88 (OSNCP 1991, nr 1, poz. 12), z dnia 27 lutego 2002 r., III CKN 38/01 (OSNC 2003, nr 2, poz.27) oraz z dnia 30 maja 2003 r., III CKN 1137/00 (nie publ.), natomiast stanowisko, że jest to roszczenie typu rzeczowego wyrażone zostało w niepublikowanych wyrokach

Sądu Najwyższego z dnia 10 kwietnia 2000 r., V CKN 168/00, z dnia 19 lutego 2003 r., V CKN 1614/00, z dnia 28 kwietnia 2005 r., III CK 571/04 oraz z dnia 8 czerwca 2005 r., I CK 701/04.

Niezależnie od przyjętego poglądu w kwestii charakteru prawnego omawianych powództw, nie można nie dostrzegać odrębności w odniesieniu do ich podstawy prawnej, ponadto różnej funkcji procesów, w których są one dochodzone, a także rozszerzonej prawomocności wyroku uwzględniającego powództwo z art. 10 ust. 1 u.k.w.h. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu powołanej uchwały z dnia 15 marca 2006 r., III CZP 106/05, wskazując na te odrębności stwierdził, że powództwo przewidziane w art. 10 ust. 1 u.k.w.h. jest szczególną postacią powództwa o ustalenie i musi być odczytywane w powiązaniu z przepisami normującymi uprawnienie do składania wniosków o wpis w księgach wieczystych, ponieważ inaczej dochodziłoby do sytuacji, że stan prawny ustalony w wyniku postępowania przewidzianego w art. 10 ust. 1 u.k.w.h. nie mógłby zostać skutecznie przeniesiony do księgi. Innymi słowy roszczenie, o którym mowa w art.10 u.k.w.h., to uprawnienie do ustalenia wprost przez sąd istnienia prawa podmiotu tego roszczenia (nieistnienia prawa zobowiązanego dłużnika roszczenia). Ujmując tę kwestię jeszcze inaczej należy stwierdzić, że sprawa o uzgodnienie stanu prawnego księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nie może być kwalifikowana jako odmiana sprawy o ustalenie prawa lub stosunku prawnego, bowiem jej przedmiotem nie jest wyłącznie roszczenie o ustalenie stosunku prawnego lub prawa lecz także, a nawet przede wszystkim doprowadzenie księgi wieczystej do jej rzeczywistego, a więc aktualnego w dacie orzekania, stanu prawnego. Przesłanką żądania zgłoszonego na podstawie art.189 k.p.c. jest istnienie interesu prawnego w ustaleniu stosunku prawnego lub prawa, natomiast w przypadku powództwa przewidzianego w art.10 ust.1 u.k.w.h., w którym powód nie ogranicza się do żądania ustalenia, lecz obejmuje nim także samo uzgodnienie, przesłanka interesu prawnego nie ma charakteru samodzielnego. We wskazanej uchwale z dnia 15 marca 2006 r., III CZP 106/05 Sąd Najwyższy stwierdził nawet, że „sąd rozpoznający to powództwo nie bada zatem w ogóle interesu prawnego powoda”. Stwierdzenie to – zważywszy, że interes prawny powoda w uzyskaniu wyroku żądanej treści jest pozytywną przesłanką także powództwa przewidzianego

w art.10 u.k.w.h. – rozumieć należy w ten sposób, że w sprawie wytoczonej na podstawie art.10 u.k.w.h. nie zachodzi potrzeba badania interesu prawnego – jak ma to miejsce w przypadku powództwa wytoczonego na podstawie art.189 k.p.c. – w tym znaczeniu, że bez wyroku ustalającego istnienie albo nieistnienie stosunku prawnego lub prawa powód narażony byłby na niekorzystny skutek prawny. Znaczenie art.189 k.p.c. – jak trafnie podkreśla się w doktrynie – polega na tym, że stanowi on podstawę powództwa o ustalenie. W braku tego przepisu nie byłoby możliwe wytoczenie takiego powództwa nawet w razie posiadania przez powoda interesu prawnego w ustaleniu stosunku prawnego lub prawa. Nie oznacza to, że interes prawny jest przesłanką zasadności tylko powództwa o ustalenie. Skoro więc źródłem legitymacji procesowej przy powództwie o ustalenie (art.189 k.p.c.) jest interes prawny powoda w ustaleniu prawa, które według jego twierdzeń mu przysługuje, natomiast w przypadku powództwa wytoczonego na podstawie art. 10 u.k.w.h. chodzi o prawo obrazujące stan prawny nieruchomości w szerokim tego słowa znaczeniu, a więc obejmujący także roszczenia przewidziane w art. 16 u.k.w.h., to nie może budzić wątpliwości, że przedmiot żądań, z jakimi powód występuje, wytaczając powództwo na podstawie art.189 k.p.c. oraz w oparciu o art.10 u.k.w.h. różni się w sposób zasadniczy.

Oba powództwa różni nie tylko przedmiot sporu oraz podstawa prawna i funkcje procesu. Z powołanej uchwały Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2006 r., mającej moc zasady prawnej, wynika, że krąg osób legitymowanych do wytoczenia powództwa przewidzianego w art. 10 ust. 1 u.k.w.h. jest ograniczony, może bowiem je wytoczyć tylko osoba uprawniona do złożenia wniosku o dokonanie wpisu w księdze wieczystej (art. 626² § 5 k.p.c.). Powództwo, którego podstawę stanowi art. 189 k.p.c. może wytoczyć każdy kto ma interes prawny w ustaleniu stosunku prawnego lub prawa. Zakres podmiotowy spraw wytoczonych na podstawie art. 10 u.k.w.h. oraz art. 189 k.p.c. jest zatem także różny.

Powaga rzeczy osądzonej, na którą Sąd Apelacyjny powołał się odrzucając pozew zachodzi, jeśli w sprawie wcześniej osądzonej prawomocnym wyrokiem oraz w sprawie później wniesionej występuje tożsamość stron oraz identyczność przedmiotów rozstrzygnięcia w związku z podstawami obu powództw. W sprawie niniejszej, zakończonej odrzuceniem pozwu, w której Helena i Stanisław

małżonkowie M. wytoczyli na podstawie art. 189 k.p.c. powództwo przeciwko Gminie K. o ustalenie, że przysługuje im „wyłączna własność” działek oznaczonych w ewidencji gruntów numerami 257/2, 257/3, 257/4, 257/5, 257/6 oraz w sprawie I C 7/07, w której Sąd Rejonowy prawomocnym wyrokiem oddalił powództwo Heleny i Stanisława małż. M. wytoczone przeciwko Gminie K. oraz Józefowi i Janinie małżonkom M. o uzgodnienie stanu prawnego księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym w odniesieniu do działek nr 257/2, 257/3, 257/4 i 257/6 nie występuje tożsamość stron, nie ma też – jak wykazano – identyczności przedmiotów rozstrzygnięcia w związku z podstawami obu powództw. Odrzucenie pozwu na podstawie art.199 § 1 pkt 2 k.p.c. było więc bezzasadne.

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji (art. 398¹⁵ k.p.c.).